

Vlamingen en/et Francophones : **Ontmoeting in Evenwaardigheid (6-7 oktober 2007)**

Pat Patfoort

1) Ontstaan en voorstelling van het project

Ik werk nu al ongeveer 35 jaar, in binnen- en buitenland, rond de constructieve, geweldloze aanpak en de transformatie van conflicten; en dat op alle mogelijke niveaus, gaande van het individuele tot het interetnische. Daarnaast ben ik toevallig - zoals men dat noemt - 'perfect tweetalig', en voel ik mezelf door familiale redenen even goed thuis in de beide gemeenschappen.

De politieke crisis in ons land heeft o.a. te maken met de moeilijke relaties tussen twee van de drie cultuurgemeenschappen, net die twee waar ik me persoonlijk voel toe behoren. Daarom wilde ik een poging doen om daar een gemengd groepje Vlamingen en/et Francophones rond samen te brengen en ze te begeleiden om rond die problematiek aan transformatie van conflicten te werken. Wegens het hoogdringende karakter hadden we maar 10 dagen tijd tussen mijn oproep en de geplande ontmoeting, die plaatsvond tijdens het weekend van 6-7 oktober 2007, twee dagen lang. Oorspronkelijk zocht ik 12 Vlamingen en 12 Francophones, die zich twee volle dagen daaraan konden wijden. Het zijn er 3 en 3 geworden, 4 mannen en twee vrouwen. We hebben met dat kleine groepje beslist het project toch te laten doorgaan. En al had er met 24 mensen waarschijnlijk een rijkere inbreng kunnen zijn, toch denk ik dat we geslaagd zijn in ons opzet:

- 1) Samen het Meerdere-mindere model en het model van de Evenwaardigheid (zie www.patpatfoort.be) bestuderen, en die modellen toepassen op de huidige problematiek tussen onze twee taalgemeenschappen.
- 2) De resultaten van die oefening aan de pers ter beschikking stellen, zodat de huidige situatie voeding krijgt in de richting van Evenwaardigheid en respect voor iedereen.

De voorwaarden om deel te nemen waren: goed op de hoogte zijn van de huidige problemen tussen onze twee gemeenschappen en bereid zijn ze te bekijken in een geest van Evenwaardigheid en respect.

De bijeenkomst vond plaats op een neutrale plaats in Brussel en verliep van begin tot einde in de twee talen.

2) Theoretisch kader

Heel beknopt: men kan de wijzen waarop mensen met elkaar omgaan indelen in twee: de Meerdere-mindere wijze (M-m), en de Evenwaardige of Geweldloze wijze.

De Meerder-mindere omgangswijze is de afbrekende en (tegen elkaar) concurrentiële manier; die leidt tot pijn, geweld, ellende. De Evenwaardige omgangswijze is de opbouwende manier; die leidt tot communicatie met respect, tot zich goed voelen en tot het werkelijk oplossen van conflicten (d.w.z. eenieder voelt zich gerespecteerd, beluisterd en aanvaard). Meer over die twee aanpakken kan men vinden op mijn website.

De **instrumenten** die gebruikt worden in de **Meerdere-mindere aanpak** noemt men **argumenten**, en de **instrumenten** die gebruikt worden in de **Evenwaardige aanpak** noemt men **funderingen**.

3) Meerdere-mindere of afbrekende omgang tussen Vlamingen en/et Francophones: met 'argumenten'

Op het weekend hebben de deelnemers/deelneemsters twee thema's gekozen om de twee modellen en omgangswijzen te herkennen en toe te passen: de splitsing van Brussel-Halle-Vilvoorde en de geldtransfers.

Eerst hebben we voor beide thema's de argumenten (dus in de Meerdere-mindere mentaliteit) op een rijtje gezet die door Vlamingen en/et Francophones regelmatig worden gebruikt tegen elkaar (vaak natuurlijk niet rechtstreeks tegenover elkaar, maar wel in de media of in geroddel over elkaar). Hieronder vindt men de geformuleerde argumenten, in graad escalierend van 'zachtere' naar 'hardere'.

Vlamingen: "Wij willen de splitsing van Brussel-Halle-Vilvoorde"

- "De grondwet voorziet twee taalgebieden"
- "Het arrest van het Grondwettelijk Hof moet gerespecteerd worden"
- "De staatshervorming is nodig om het zelfbestuur, de autonomie van de gemeenschappen en gewesten te verbeteren"
- "De Vlaamse aanwezigheid in Brussel moet verdedigd worden"

- "Ze willen het grondgebied van Vlaanderen inperken om meer stemmen te hebben"
- "Ze willen de Franse kieskring uitbreiden in Vlaanderen, opdat de Franse politieke kopstukken ook stemmen zouden kunnen ronselen in Vlaanderen (Asse, Halle,...)"
- "Ze werken met twee maten en gewichten bij de toepassing van de oude kieswetgeving, cfr. het voorbeeld van Toon Van Overstraeten"
- "Ze pakken Vlaams grondgebied af"
- "Een Vlaamse patiënt kan niet in het Nederlands terecht in Brusselse ziekenhuizen, zelfs niet in de OCMW-ziekenhuizen. Dat taalprobleem situeert zich vooral in de hogere kaders (dokters, specialisten, ...)"

- "Ze lopen met ons geld weg!"
- "Ze vinden wel geld voor het Franstalig onderwijs in de randgemeenten van Brussel, of bijvoorbeeld om hier een Franstalige krant te laten subsidiëren door de Franse gemeenschapsregering!"
- "Kijk maar eens terug in de geschiedenis van België: de Franstaligen hebben België altijd voorgesteld als ééntalig, Franstalig! (de ambassadeurs waren bijvoorbeeld afkomstig uit de francofone bourgeoisie)"
- "Alles was oorspronkelijk opgesteld in het Frans, te beginnen met de grondwet in 1830. De officiële Vlaamse ontvoogding op taalgebied dateert pas van 1961/62!"
- "Wij betalen voor de Franstaligen!"
- "Jullie Franstaligen willen niets doen voor een grote staatshervorming!"
- "Al sinds 1830 hebben jullie ons uitgebuit, vanwege onze taal, en dat gebeurt nog steeds in Brussel!"

Francophones: "Wij willen geen splitsing van Brussel-Halle-Vilvoorde"

- "Wij wonen met velen in BHV, niet alleen in Brussel maar ook in de faciliteitengemeenten"
- "Volgens het Minderhedenverdrag van de Raad van Europa zouden wij, als minderheid, beschermd moeten worden"
- "Het werkte goed toen er maar één provincie Brabant bestond voor de verkiezingen"

- "Dit wordt een stap verder... de 'beslissende stap'... naar het uiteenvallen van België"
- "Jullie willen altijd meer"
- "Jullie willen dit gratis verkrijgen... zonder er iets in ruil voor te geven"

- “Jullie willen Brussel beperken tot een niemendal... Brussel verstikken om het vervolgens te veroveren”
- “Zouden jullie een Waalse Eerste Minister aanvaarden? Al sinds 1973 (Leburton) is dat niet meer het geval geweest!”
- “Door steeds meer splitsingen door te voeren zullen we komen tot ontsparingen zoals destijds in Leuven!”
- “Jullie zijn egoïsten als je vergeet wat wij voor jullie gedaan hebben op sociaal en economisch vlak!”
- “Alle Vlamingen zijn extremisten, separatisten, antiroyalisten, mensen van het Vlaams Belang!”
- “Jullie breken alleen af en bouwen niets op!”

Vlamingen : “Wij willen geen geldtransfers”

- “Het duurt nu al decennialang. We zijn al lang heel gul. Waarom nog langer?”
- “Wij zijn harde werkers. Waarom zouden we dan wat wij verdienen, moeten afstaan?”
- “Wat je zelf doet, doe je beter”
- “We hebben het zelf nodig (o.a. voor de vergrijzing), we kunnen het ons dus niet permitteren geld aan die Walen weg te geven”
- “We kunnen welvarender worden”
- “Je moet eerst aan jezelf denken, dat is het kapitalisme”
- “Ze gooien het toch maar door het raam” (Ze = de PS = een corrupte bende)
- “Ze zijn te afhankelijk en onverantwoordelijk, als kinderen”
- “Ze zijn niet in staat zelf verantwoordelijkheid op te nemen”
- “Het zijn profiteurs!”
- “De Walen zijn lui, en wij zullen wel werken zeker!”
- “Er zijn heel veel Walen die hun wortels verloochenen, van wie de ouders namelijk Vlamingen waren! Dat zie je aan hun Vlaams klinkende namen!”
- “De Walen zijn een ware last!”

Francophones : “Wij willen de geldtransfers behouden”

- “Solidariteit, dat is toch normaal”
- “Er is geen werk in Wallonië terwijl er volop werk is in Vlaanderen (de havens, de kust, enz.)”
- “De transfers zijn te verklaren door de sociale verschillen, en die zijn er binnen Vlaanderen evenzeer, maar men merkt ze niet op”
- “Transfers waren er ook in de andere richting”
- “Wij zijn de werknemers, en jullie zijn werkgevers, en werkgevers betalen de werknemers”
- “Er zijn ook interne transfers binnen Vlaanderen”
- “Vlamingen zijn vrekken, egoïsten!”
- “Ze koesteren haatgevoelens jegens de Walen!”
- “Het zijn allemaal flaminganten, Vlaams Blokkers!”

4) Overgang naar Evenwaardigheid of Geweldloosheid, door te vergelijken met ‘andere interetnische’ conflicten

Ik heb al meermaals gewerkt rond moeilijke interetnische situaties (met Rwandese Hutu en Tutsi, in de Kaukasus, in Kosovo, enz). Dan werkten we ook in groepen aan de transformatie van hun conflicten, door te analyseren welke funderingen aan de basis liggen van de tegenstrijdige standpunten van de twee partijen in hun onderling conflict.

Funderingen zijn de noden, de gevoelens, de waarden, de angsten, de gewoonten, de doelstellingen, de belangen van beide partijen, d.w.z. alles wat beantwoordt aan de vraag ‘waarom?’ iedereen dat bepaald standpunt heeft. **Heel belangrijk bij het lezen van elkaars funderingen is zich ervan bewust te blijven dat er geen goede en slechte funderingen zijn, dat je die nooit kan beoordelen, afbreken, weerleggen of uitlachen. Doet de lezer dat wel, dan is het geen fundering meer, dan leest hij of zij geen fundering meer, maar dan maakt die lezer opnieuw ‘argumenten’ van de funderingen en keert hij of zij dus terug van het Evenwaardigheidssysteem naar het systeem van Meerder-mindere, van het opbouwend naar het afbrekend systeem.**

We hebben zo de funderingen bekeken in enkele van die vroeger behandelde conflicten: een conflict tussen een Hutu en een Tutsi rond het wonen in een bepaald huis, rond een stuk grond in West-Afrika, en rond het vijandbeeld tussen Russen en Tsjetsjenen¹.

Hieronder vindt men de bedenkingen die daarna naar boven kwamen:

- Het benoemen van funderingen is enorm confronterend
- Ik besef hoe weinig ik me bewust ben van de andere kant
- Er wordt in België door de politici en de media zelden vanuit het standpunt van de andere gekeken. Evenmin door de bevolking. Wie kijkt in Vlaanderen ooit naar het RTBF-journaal? Het feit dat er geen nationale media meer zijn speelt hierin een grote rol (maar wat is oorzaak en gevolg: door de desinteresse van de mensen bestaat er geen nationale krant of TV-zender meer - of is het net omgekeerd?)
- Ik heb het gevoel als vijand te worden beschouwd, en ik heb niet het gevoel dat te verdienen
- Ik heb een gevoel van zwakheid en vernedering
- Ik heb een gevoel van machteloosheid dat de haat en de wet van de sterkste zullen triomferen
- Ik heb het gevoel dat de ander in een gelijkaardige gevangenis opgesloten is, dat er geen oplossing is, dat het onoplosbaar is
- Ik heb een gevoel van desintegratie
- Ik schaam mij voor het Vlaams Blok, voor de deelnemers van de IJzerbedevaart en het Vlaams Zangfeest
- Ik wil niet dat mijn land België verdwijnt en ik word angstig als daar luchtig over gedaan wordt
- Ik voel me vernederd bij de gedachte dat Vlaanderen bij Nederland zou aangehecht worden
- Ik ben gekwetst als ik hoor (van sommige politici en andere mensen) dat België een kunstmatig land is – zelfs als dat zo was in 1830. Nu is het voor mij mijn land, samen met Wallonië en Brussel.
- Ik ben bang de culturele rijkdommen van de Franstaligheid en Vlaamstaligheid te verliezen

---

¹ Deze zijn te vinden in artikels op mijn website www.patpatfoort.be

- Ik verlang naar meer uitwisselingen en tegelijkertijd ben ik bang dat de anderen (o.m. de media) me als Vlaamse niet au sérieux zouden nemen
- Iedereen wil vandaag een mening hebben over de problematiek, wat vaak leidt tot simplificatie in de argumenten
- De groepen zwepen elkaar op
- De onwil van beide kanten om de funderingen van de ander alleen nog maar te beluisteren (bevolking-media-politici uit Vlaanderen versus de Franstalige bevolking-media-politici) maakt de situatie extremer
- Wat word ikzelf snel geraakt door uitspraken en hoe snel treed ik niet in de verdediging, en dus in de aanval!
- Eén uitspraak is soms voldoende om de volgende niet meer te horen
- Vooroordelen die ikzelf koester storen dit proces, en ook de invloed van anderen op mij
- Het verschil in denken remt mij af
- De eerste opdracht is zich bewust te worden van zijn eigen funderingen. We moeten nadenken op dat niveau: waarom voel ik de Vlamingen aan als ‘separatisten’?
- Ik hou van het postulaat de funderingen van de ander te ontvangen, welke ze ook zijn, zonder oordeel. Dat is zijn/haar waarheid.
- In België, zeker in de media, spreekt men praktisch nooit op dat niveau. En dat bestendigt het Meerdere-mindere proces.
- Veel gevoelens vanuit Vlaamse (maar ongetwijfeld ook Waalse) kant worden extremer door wat de leiders in de samenleving zeggen (politici en media), zoals bij de Russen t.o.v. de Tsjetsjenen: “er wordt ons verteld dat jullie terroristen zijn”
- We moeten ons bewust kunnen zijn van onze eigen funderingen die men doorgaans als ‘onaanvaardbaar’ beschouwt
- Aan beide kanten moet gewerkt worden aan funderingen die men als ‘gewelddadig’ zou kunnen beschouwen
- Binnen dit actueel Belgisch conflict zijn de eisen voor uitgebreidere economische bevoegdheden voor de ene of andere partij op middellange termijn gemakkelijker te onderhandelen
- Rekening houden met de noden van elke gemeenschap zoals de waarden, de zelfwaardering, het lidmaatschap ervan, vereist wederzijds vertrouwen, opdat een communicatieproces gebaseerd op welwillendheid op gang zou kunnen komen
- Door te streven naar dat soort kwalitatieve onderlinge communicatie krijgt het project ‘samen leven’ meer kans om van de grond te komen
- Intermenselijke knopen zijn een universeel verschijnsel
- Van heel veel vooroordelen, veroordelingen en taboes kan ik moeilijk loskomen
- Voor Evenwaardigheid is vertrouwen noodzakelijk

5) Evenwaardige of opbouwende omgang van Vlamingen en/et Francophones onderling: met ‘funderingen’

We analyseerden voor de twee gekozen thema’s de funderingen, aan de hand van welbepaalde richtlijnen.

Wij willen de splitsing van B.H.V.

1. Ik heb de indruk dat de Franstaligen willen domineren
2. Ik ben bang dat de gerechtelijke uitspraken niet gerespecteerd worden
3. Ik voel me niet thuis in mijn eigen gemeente
4. Ik voel me achtergesteld
5. Ik vind namelijk dat de Franstaligen hier bij ons wel in hun eigen taal kunnen spreken, op Vlaams grondgebied, maar dat dat omgekeerd niet geldt
6. Ik heb de indruk dat ik altijd rekening moet houden met de Franstaligen
7. Ik ben dat beu
8. Ik vind dat er altijd problemen zijn
9. Ik ben dat moe
10. Ik vrees dat we opnieuw worden benadeeld zoals vroeger in Brabant is gebeurd
11. Ik heb de indruk dat het zonder Franstaligen gemakkelijker zal zijn
12. Ik heb de indruk dat de Franstaligen meer willen
13. Wij voelen ons bedrogen
14. We hebben ons vernederd gevoeld en hebben het gevoel dat het opnieuw gebeurt
15. We zijn bang om terug in de mindere-positie te vallen, waar we ons zolang in gevoeld hebben
16. We hebben het nodig om te laten voelen dat we weerbaar zijn
17. We voelen ons vernederd dat ze zelfs in het Koningshuis hun kinderen opvoeden in het Frans
18. Ik ben bang voor de ongelijkheid in het toepassen van de wetgeving (cfr. Toon Van Overstraete)

Wij willen geen splitsing van B.H.V.

1. We zijn bang dat het een stap verder zou zijn naar het einde van België
2. We zijn bang dat dit Brussel verarmt
3. Wij Franssprekende Brusselaars, hebben het nodig verbonden te blijven met de twee regio's
4. We hebben het gevoel dat we ons anders geïsoleerd zouden voelen
5. Ik ben bang de rijkdom te verliezen van het gemengd cultureel aanbod in Brussel
6. Ik voel me geen Waal, ik voel mijn identiteit aan als 'Belg-francofoon', ik ben bang van al wat het bestaan van België bedreigt
7. Als 'Belg-francofoon' ben ik bang mijn identiteit te verliezen
8. Ik ben bang van het negatief beeld dat dit zou geven aan de rest van de wereld
9. Ik voel me 'tegen de muur geduwd' om altijd maar meer prijs te geven onder de wet van de sterkste
10. Ik ben bang dat dit conflict onttaardt in een fysieke confrontatie (zoals in Leuven, Voeren, ...)
11. Ik voel me vernederd, en niet gerespecteerd, door beschouwd te worden als een blok aan het been
12. Ik heb meer openheid dan geslotenheid nodig
13. Ik heb de indruk dat we samen niet genoeg opbouwen, maar eerder afbreken, ieder aan zijn kant
14. We zijn bang ons belachelijk te maken in het kader van het uitbreidingsproces van de Europese Unie
15. Wij voelen ons in een mindere-positie geplaatst sinds een aantal jaren
16. Wij voelen ons gekwetst als we de indruk hebben dat onze capaciteiten en onze intelligentie in twijfel worden getrokken
17. We voelen ons uitgesloten en verdrietig wanneer we de indruk hebben dat Vlamingen zich eerst Vlaming voelen voor ze zich Belg voelen

Wij willen geen gelduitwisselingⁱ

1. We hebben zelf nood aan het geld om de vergrijzing te betalen, om onze levenskwaliteit hoog genoeg te houden, enz.
2. We zijn bang dat de belastingen zullen verhogen
3. Ik heb de indruk dat de Walen geld verspillen en ben bang dat dat nog zal toenemen
4. Ik vrees dat we een afhankelijkheid in stand houden waardoor ze steeds meer kunnen vragen, ze ons verantwoordelijk kunnen maken en ons beschuldigen voor iets dat volgens mij onze zaak niet is
5. Ik vind het niet leuk als ik de indruk heb dat iemand anders mijn geld opdoet
6. Ik geef niet graag geld, zeker niet als ik mij onder druk gezet voel
7. Ik heb het er moeilijk mee dat het een evidentie is
8. Ik voel me niet goed als ‘weldoener’
9. Ik voel me niet goed als ik de indruk heb dat ik aan het onderhandelen ben in een relatie die bij niet overkomt als ‘volwassen, evenwaardig’
10. Ik ben bang te betuttelen en verweten te worden dat te doen
11. Ik ben het beu, ik voel me een melkkoe
12. Ik ben bang dat er moeilijke reacties van hen gaan komen als ze het gevoel hebben in de schuld te staan

Wij willen wel gelduitwisseling

1. We hebben ze nodig, want Wallonië is economisch rampgebied
2. We voelen er ons goed bij de solidariteit van de Vlamingen te voelen
3. We zijn bang minder geld te hebben dan we nu hebben
4. Ik ben boos als ik bedenken dat zij destijds bij ons welkom waren om werk te komen zoeken, terwijl ze nu niets willen delen
5. Ik ben boos mij binnen begrenzings te voelen die men voor mij heeft bepaald
6. Ik ben boos mij in een mindere-positie te voelen
7. Ik ben bang dat, door in een mindere-positie te zitten, mijn noden niet zullen worden erkend
8. Ik voel me vernederd en beledigd
9. Ik voel me gekwetst en vernederd wanneer men mij wegens geldnoden met de vinger wijst
10. Ik heb het gevoel dat Vlamingen zich federaal geld toe-eigenen
11. Ik voel me daardoor uitgesloten
12. Ik voel me gefrustreerd wanneer ik de indruk heb dat ik moet bedelen voor geld

Evaluatie van de oefening met de funderingen :

- Met argumenten probeert elke partij vertwijfeld te leven tégen de ander in, terwijl met de funderingen iedereen kan leven op zich, niet tegen de ander in
- Wat me opvalt is dat er met funderingen veel sprake is van angst, en in de argumenten helemaal niet, en dit in beide oefeningen en aan beide kanten: we moeten dus oog krijgen voor waar de mensen bang voor zijn,.. en daar word ik stil van
- In de argumenten zitten veralgemeningen, ze zijn oppervlakkig
- In de argumenten is er een gevoel van fataliteit, uitzichtloosheid
- Ik wou het woord ‘transfer’ in de titel willen vervangen zien door iets anders, de zaak anders voorstellen, misschien zouden we het conflict moeten bekijken tussen “Ik wil de term transfer gebruiken” t.o.v. “Ik wil die term niet gebruiken”
- Tussen de funderingen zitten maar één of twee leuke dingen, al de rest drukt moeilijke gevoelens uit
- We zien weinig wat positief is bij de ander, door de polarisatie die veroorzaakt is door de argumenten
- We zien er het voordeel niet meer van in dat we de andere hebben, we zien niet wat we zouden missen als die er niet meer was, en dat komt omdat we zo verblind zijn door de argumenten

- Iedereen voelt zich in een mindere-positie, en van daaruit groeien de argumenten om zich in de Meerdere-positie te plaatsen
- In de hardste argumenten zegt men vreselijke zaken, terwijl men met de funderingen diezelfde zaken uitdrukt zonder echter de ander te verwijten of iets bij hem of haar af te keuren

6) Evaluatie van het hele weekend, van deze ontmoeting in Evenwaardigheid

- ik ben zeer blij met deze oefening, blij erbij geweest te zijn
- dit was heel bevrijdend: na de argumenten was ik heel erg kwaad, de funderingen zijn héél moeilijk, maar ze benadrukken mijn eigen kortzichtigheid (waar ik zelf over verbaasd was, trouwens), dit heeft mijn visie verruimd
- ik heb dingen geleerd van de anderen, ik sta stil bij bepaalde zaken
- iets wat me opgevallen is: wij Vlamingen zijn in de meerderheid in België, maar de francofonen zijn in de meerderheid in Brussel. Ik denk dat we het ook niet leuk zouden vinden als men in Brussel dingen met ons zou doen die we niet aangenaam vinden, dit doet me nadenken
- ik heb dit erg gewaardeerd, intellectueel en emotioneel, we hebben een aantal universele zaken aangeraakt (en ik vergelijk dit met mijn banden met Catalanen en Israëli/Palestijnen), dit heeft me deugd gedaan
- ik heb het heel fijn gevonden met mensen van de andere gemeenschap uit te wisselen op een manier waarop men tot overeenstemming kan komen
- ik heb er veel aan gehad mijn boosheid te confronteren met de boosheid van een ander, dat is helend
- er zijn zaken die misschien niet 'juist' zijn, maar waarvan men toch de nood voelt ze te zeggen (funderingen)
- ik heb het gewaardeerd tijd te nemen om bij deze kwestie stil te staan met deze groep en met deze instrumenten
- uiteindelijk heb ik funderingen gemakkelijker gevonden dan argumenten: we hebben de twee verschillende menselijke naturen ontmoet, het is hetzelfde menselijk deeg.

7) Bijdrage van deze twee studiedagen

Deze studiedagen hebben ons de mogelijkheid gegeven twee nogal 'hete' thema's te beschouwen op twee verschillende wijzen. In de Meerdere-mindere mentaliteit stellen we een gebrek aan positieve communicatie vast met noodlottige en verlamme gevolgen. In de mentaliteit van de Evenwaardigheid daarentegen ontwikkelt er zich een dialoog, waarin ieder zich werkelijk kan uitdrukken, en zich beluisterd en gerespecteerd voelt zoals hij of zij is. Het is evident dat het niet op twee dagen en met zo'n beperkte groep is dat 'de' oplossing gevonden kan worden, maar dit werk leidt ons wel in een denkproces dat een nieuw perspectief opent voor voldoende en realistische oplossingen.

Met dank aan de deelnemers/deelneemsters aan dit weekend:

- Ronny Behiels, 40j, medewerker voor-, na- en buitenschoolse opvang van kinderen van gezinnen in armoede, is gaan werken op 14 jaar, Leuven;
- Elisa Bulckens, 59j, criminologe, Antwerpen;
- Tania Fraylich, médiatrice et militante pour une culture de la paix, St-Gilles (Bruxelles) ;
- Damien Plissart, 45 ans, indépendant francophone originaire de Bruxelles ;
- Diëgo Smessaert, 19j, student 2e bachelor Rechten, Gent-Maldegem;

- Benoît Thiran, 42 ans, belge-francophone de Bruxelles, ingénieur commercial, formateur au sein de l'ASBL 'Sortir de la Violence'

ⁱ We spreken nu over 'gelduitwisseling' i.p.v. over 'transfers', omdat bij het bespreken van de funderingen bleek dat een deelnemer de term transfer als negatief aanvoelde